

ההבדל בין המינים באמפטיה

בקרב תלמידי תיכון
מורין רג'ואן

תקציר

מטרת המחקר לעמוד על האבחנה בין אמפטיה קוגניטיבית ביחסי מורה-תלמיד לבין אמפטיה רגשית – תכונת אישיות של התלמיד – ולבדוק את הקשר של כל אחד מהמושגים הללו עם המשתנה של מין.

לשם כך, 101 תלמידי תיכון עיוני במרכז הארץ ענו על השאלונים של אמפטיה קוגניטיבית של Carkhuff ואמפטיה רגשית של Mehrabian.

נמצא כי אחד ההבדלים בין אמפטיה קוגניטיבית לבין אמפטיה רגשית מצוי בהבדל בין המינים: הבנות דיווחו על רמת אמפטיה קוגניטיבית גבוהה יותר מהבנים כלפי מורותיהן. לעומת זאת, לא נמצא הבדל משמעותי בין הבנים לבין הבנות ברמת האמפטיה הרגשית שלהם.

הסבר אפשרי לכך גרס כי אצל הבנות היתה התאמה במין עם צוות ההוראה, שהיו כולן ממין נקבה במחקר זה.

רקע

הגדרות: הסכמה ומחלוקת

למרות ריבוי הדעות והגישות לגבי מושג האמפטיה, הרוב מסכימים על כך שהאמפטיה מהווה השתתפות ברגשות של הזולת בצורה דמיונית (Eisenberg, 1987). הגדרה נוספת המקובלת על-ידי הרוב רואה את האמפטיה כהעברה דמיונית לתוך החשיבה, הרגשות וההתנהגות של האחר, כך שמבנה עולמו הופך להיות מבנה עולמנו (Dymond, 1950). הסבר מקובל רואה את האמפטיה כתכונה אנושית אוניברסלית המתפתחת במגעים הראשונים בין תינוק לאם (Guiora, 1972). אמפטיה מאפשרת מודעות חברתית על-ידי רגישות למחשבות ותחושות של הזולת. בנוסף, האמפטיה מהווה תנאי הכרחי לכל תקשורת במשך שנות חייו של האדם (Guiora, 1972).

לפי Marcia (1987), ההגדרות של האמפטיה משתנות עם הגישות לאישיות האדם, לטיפול ולתפקיד האמפטיה בטיפול. מקור למחלוקת בין הגישות נמצא במידת המעורבות ברגשות של הזולת. לא הכול מסכימים עם הדעה של Koestler (המוזכר ב-Dymond, 1950) שהאמפטיה מהווה תהליך נייטרלי, כך שניתן להגיע לתובנה למצב השכלי של האחר ומעורבות ברגשות שלו בלי ההכרח של התקרבות אליו.

אבחנה זו מדגישה את ההיבט הקוגניטיבי לעומת ההיבט הרגשי בתהליך האמפטיה:

1. אמפטיה קוגניטיבית

הגישה הקוגניטיבית לאמפטיה מדגישה את התהליכים השכליים המודעים שבעזרתם אנו מגיעים להבנת הפסיכולוגיה (או הרגשות) של הזולת (Eisenberg, 1987).

מקור הגישה הקוגניטיבית נמצא בתפיסת הטיפול של Rogers (1950), שראה באמפטיה כלי ייעוצי העוזר ליועץ לראות את הנועץ כפי שהוא רואה את עצמו: "להגיע לקנה המידה הפנימי של הזולת עם דיוק ועם ההבנות הרגשיות הקשורות לכך, כאילו אחד נהיה האחר, אך מבלי לאבד את מצב ה'כאילו' " (Rogers, כמוזכר ב-Eisenberg, 1987). מאוחר יותר, הוסיף Rogers את האלמנטים של העברת השתתפות היועץ בחוויות הרגשיות של הנועץ ובדיקת הדיוק של תפיסת עולמו של הנועץ בעזרת תקשורת ביניהם (Eisenberg, 1987). הדגש בתהליכים הקוגניטיביים של העברה ותקשורת הוביל את Rogers לחקור בצורה אמפירית את תפיסת הנועץ את האמפטיה המשודרת לו על-ידי היועץ (Eisenberg, 1987). בכך, הגישה הקוגניטיבית רואה באמפטיה תהליך בין-אישי מודע המשתנה במהלך הקשר הטיפולי.

2. אמפטיה רגשית

הגישה הרגשית, לעומת זאת, התעניינה בתגובות הפרט לרגשות הזולת במטרה להסביר התנהגות אלטרואיסטית במסגרת של הפסיכולוגיה החברתית של שנות ה-60 (Eisenberg, 1987). כמו-כן, בפסיכולוגיה ההתפתחותית, התעניינו במושג האמפטיה אצל ילדים כדי להסביר את התפתחות המוסר (Eisenberg, 1987). לשם כך, נוצרו שאלונים של דיווח עצמי במטרה לבדוק את תגובות הפרט למכלול מצבים אמיתיים והיפותטיים. הגישות ההתפתחותיות הוסיפו את המשתנים של גיל ומין כדי להשוות בין הבדלים אינדבידואליים ביכולת האמפטיה בהתפתחות אישיות האדם.

Mehrabian (1972) מגדיר את האמפטיה הרגשית (Affective Empathy) כתכונת אישיות קבועה אשר גורמת לנטייה להגיב לחוויות הרגשיות של הזולת ולקחת חלק בחוויות הללו. האמפטיה הרגשית מתבטאת בתחושות אוניברסליות של עונג, עצב ושמחה. Mehrabian מצא כי רמת האמפטיה של היחיד אינה משתנה מבדיקה לבדיקה לאורך זמן.

שיטה

א. נבדקים
 במחקר הנדון נטלו חלק 101 תלמידים הלומדים בבית-ספר תיכון עיוני במרכז הארץ. לצורך העיבוד הסטטיסטי הוכנסו לעיבוד משתני הרקע של מין וכיתה (י' או י"א).
 השתתפו במחקר 40 בנים (המהווים 41.7% מאוכלוסיית המחקר) ו-56 בנות (המהוות 58.3%).
 5 תלמידים לא ציינו את זהותם המינית.
 השתתפו במחקר 55 תלמידי כיתות י"א (המהווים 54.5% מאוכלוסיית המחקר) ו-46 תלמידי כיתה י' (המהווים 45.5%).
 התלמידים אשר השתתפו במחקר למדו אצל 4 מורות שונות.
 נבדקי המחקר חולקו לשתי קבוצות מקריות ומחציתם (N=51) ענתה על השאלון של אמפטיה קוגניטיבית. המחצית השנייה (N=50) ענתה על השאלון של אמפטיה רגשית.

ב. כלים
 כלי המחקר היו שני שאלונים של דיווח עצמי:

Relationship Questionnaire of Accurate Empathy (1)

השאלון פותח על-ידי Carkhuff and Truax (1967) במטרה למדוד את רמת האמפטיה הקוגניטיבית של המטפל לפי תפיסת המטופל. השאלון מורכב מ-33 פריטים המבוססים על יכולת המטפל לתקשר למטופל השתקפות רגשות וניתוח אנליטי של אבחנה מדויקת. במחקר הנדון, האמפטיה הקוגניטיבית מתייחסת להערכת התלמיד את רמת האמפטיה של מורתו.

תפיסת התלמיד את רמת האמפטיה של המורה מהווה מודד כמעט זהה לרמת האמפטיה האובייקטיבית של המורה (Carkhuff).

Questionnaire Measure of Emotional Empathy (2)

השאלון פותח על-ידי Mehrabian and Epstein (1972) במטרה לבדוק את רמת האמפטיה הרגשית המוגדרת כתגובה מוגברת לחוויות הרגשיות של הזולת. השאלון מורכב מ-33 פריטים המבוססים על תת-נושאים הקשורים באמפטיה רגשית: הנטייה להידיבקות רגשית, קבלת הרגשות של האחר הלא-מוכר, תגובה רגשית קיצונית, הנטייה להתרגש מחוויות חיוביות או שליליות של אחרים, הנטייה לסימפטיה והנכונות להישאר בקשר עם אנשים שיש להם בעיות. במחקר הנדון, האמפטיה הרגשית מתייחסת לתכונת אישיות קבועה אשר מביאה עימו התלמיד לכל מפגש בין-אישי. הנבדקים נתבקשו להעריך את מידת הסכמתם לגבי כל פריט על-פי סקלה בת 5 דרגות. לצורך חישוב הציונים, נעשתה הפיכת סקלה לפריטים מסוימים, כך שכלל שהציון גבוה יותר, מידת האמפטיה הקוגניטיבית ומידת האמפטיה הרגשית הן גבוהות יותר. הושבו הציונים על-ידי סיכום כל הפריטים בשאלון.

ג. מהלך המחקר

השאלונים הועברו על-ידי עורכת המחקר במהלך שיעור רגיל ב-6 כיתות שבהן מלמדות 4 מורות שונות. כל השאלונים הועברו ביום אחד כדי למנוע השפעה זמנית. על-פי ההוראות המצורפות התבקשו התלמידים לענות על השאלות בצורה אנונימית לשם מחקר. בתום מילוי השאלונים, במטרה לשמור על סודיות, התבקשו התלמידים לציין את מינם. בכל כיתה, במטרה לקצר את זמן מילוי השאלון, הועברו באופן מקרי לפי סדר הישיבה, זוגי או לא-זוגי, למחצית מהתלמידים שאלונים של אמפטיה קוגניטיבית, ולמחצית השנייה הועברו שאלונים של אמפטיה רגשית.

ד. ממצאים

כל משתנה בלתי-תלוי (מין, כיתה ומורה) נבדק בנפרד אל מול המשתנה התלוי (אמפטיה קוגניטיבית). מאחר שיש יותר ממשתנה תלוי אחד, יש לבצע קודם בדיקה של ניתוח רב-גורמי Manova מעבר לכל המשתנים. ניתוח ה-Manova מראה כי קיים אפקט מובהק של מין ($Wilks' \Lambda = 0.04, p = 0.5$) ולכן ניתן להמשיך לבדיקת ניתוחי השונות החז-גורמי (Anova). מכאן שיש אפקט של סוג מעבר לכל המשתנים התלויים, ויש לבחון את ניתוחי ה-Anova כדי לבדוק היכן בדיוק נמצא האפקט. ניתוח השונות החז-גורמי (Anova) של קשר בין מין לאמפטיה קוגניטיבית מראה שאפקט המין על אמפטיה קוגניטיבית הוא מובהק ($F=4.80, p=0.03$). בטבלה מספר 1 ניתן לראות כי למין נקבה קיים קשר חיובי מובהק עם אמפטיה קוגניטיבית. הבנות חשו אמפטיה קוגניטיבית גבוהה יותר מהבנים כלפי מורותיהן.

טבלה 1

ממוצעים וסטיות תקן של בנים ושל בנות במשתנה האמפטיה הקוגניטיבית

מין	ממוצע	סטיית תקן
זכר	95.33	7.63

5.64	99.81	נקבה
------	-------	------

נמצא קשר חיובי מובהק בין מין לאמפטיה בכל שכבת גיל (בכיתה י"א ובכיתה י'). מטבלה מספר 2 ניתן לראות שהבנות חשו אמפטיה קוגניטיבית גבוהה יותר מהבנים בכל שכבת גיל.

טבלה 2

ממוצעים וסטיות תקן של בנים ושל בנות בכיתות י' ו-י"א במשתנה האמפטיה הקוגניטיבית

כיתה	מין	ממוצע	סטיית תקן
י"א	זכר	97.44	4.63
י"א	נקבה	101.11	5.46
י'	זכר	93.75	9.16
י'	נקבה	97.60	5.50

בנוסף, נבדק הקשר בין משתני הרקע (מין, כיתה ומורה) לבין המשתנה של אמפטיה רגשית, בקבוצה שקיבלה שאלונים של אמפטיה רגשית. בדיקת ה-Manova ($Wilk's\ Lambda = 98, p > 05$) אינה מובהקת לגבי המשתנה של מין. מכאן שלא נמצא אפקט של מין על אמפטיה רגשית ואין צורך לבחון את ניתוח ה-Anova.

דיון

ההבדל בין המינים באמפטיה קוגניטיבית ובאמפטיה רגשית במחקר זה, נמצא כי הבנות דיווחו על אמפטיה קוגניטיבית גבוהה יותר מהבנים. הבנות חשו אמפטיה קוגניטיבית גבוהה יותר מהבנים כלפי המורות, ובנוסף, נמצא קשר זה בין משתנה המין לאמפטיה קוגניטיבית בכל שכבת גיל (כיתה י' ו-י"א) לחוד. במישור התיאורטי, מוצעים הסברים שונים להבדל באמפטיה בין נשים לגברים.

Parsons ו-Bales (המוזכר ב-1987, Eisenberg) מייצגים את הגישה הסוציולוגית המייחסת לנשים את התכונות של אמפטיה וטיפוח (nurturance) כאמצעים לביצוע תפקידן החברתי, דהיינו, שמירה על יחסים הרמוניים בתא המשפחה. כמו-כן, תיאוריות פסיכו-אנליטיות מסורתיות (Freud) טוענות שלאישה אין צורך בפתרון קיצוני של הקונפליקט האדיפלי, ולכן האישה אינה מפתחת אני-עליון חזק. אי-לכך, האישה נשארת תלויה ברגשות יותר מאשר במוסר ביחסיה עם העולם החיצוני. כתוצאה מכך, Erikson ו-Deutsch (המוזכר ב-1987, Eisenberg) מייחסים לאישה עיסוק מרבי עם עולמה הפנימי על חשבון העולם החיצוני.

Hoffman (1977) מעלה השערה הטוענת שאצל נשים קיים מנגנון פנימי של כפילות (duality) המאפשר לנתע ביתר קלות בין תפיסת עולמן לבין תפיסת עולם הזולת. מנגנון זה הוא תוצר של התפתחות פסיכו-אנליטית מצד אחד וסוציאליזציה מצד שני. מבחינת התפתחות פסיכו-אנליטית, הבת אינה מנתקת באופן קיצוני את הזדהותה עם האם, כפי שנדרש אצל הבן, ובכך נוצרים 'אני' ו'אני עליון' פחות נוקשים מאשר אצל הבנים. גבולות גמישים יותר של ה'אני' וה'אני העליון' מאפשרים יחסי אנוש הנשלטים לא רק על-ידי עקרון המציאות, אלא גם על-ידי הרגש. תיאוריות הסוציאליזציה מוסיפות למידת תפקיד האישה לאורך החיים לדאוג לצרכים הרגשיים של בני ביתה. לעומת זאת, הבן חייב לפתור את המשבר האדיפלי בניחוח קיצוני מהזדהות עם הוריו, ובכך נוצרים 'אני' ו'אני עליון' הנשלטים בראש ובראשונה על-ידי עקרון המציאות. תהליך הסוציאליזציה מלמד אותו לדאוג לצרכים הפיסיים של משפחתו במגעיו עם גורמי חוץ בעולם העבודה. כתוצאה מכל אלה, נשים מסוגלות לעבור לגבולות פתוחים באופן זמני, 'רגרסיה' לשם אמפטיה' (Hoffman, 1977), ולהרגיש קירבה עם הרגשות של הזולת מבלי שהזכר מאיים על גבולות ה'אני' שלהן. אצל גברים, טוען Hoffman, קיימת תפיסה שונה המונחת על-ידי 'אינסטרומנטליות' או שליטה פעילה בסביבה. הסבר זה תואם את ממצאי מחקרם של Hoffman & Levine (1976) שבו ילדים נשאלו על רגשותיהם לגבי ילדים במצבים בעייתיים המוצגים בפניהם בקטעי סרטים. למרות שהילדים התבקשו לתאר את רגשותיהם, הבנים הציעו פתרונות לבעיה המוצגת. הבנות הביעו הזדהות רגשית עם הילדים בסרטים או תיארו את רגשותיהן בעקבות הצפייה בבעיה. Hoffman מסכם כי לבנים קיימת תפיסה בסיסית להגיב בפתרונות מעשיים במקום ברגש – לפעול במקום להרגיש – במצבים חברתיים. אין זה אומר שלא קיימת אצל הבנים היכולת האמפטיית להרגיש עם הזולת, אלא שמה שבא לידי ביטוי הוא הרצון לפתור. במישור התיאורטי, ההסברים האלה להבדל בין המינים אינם מבחינים בין אמפטיה קוגניטיבית לבין אמפטיה רגשית. אותה בעיה מופיעה בתחום האמפירי.

הניסיון הראשון לסכם את ממצאי המחקרים בנושא נעשה על-ידי Maccoby & Jacklin (1974). הם הגיעו למסקנה, מתוך 30 מחקרים בנושא, שלא קיימת נטייה מוגברת לאמפטיה אצל נשים, למרות הדעה הרווחת שנשים הן יותר אמפטייות ורגישות מגברים. Hoffman (1977) מבקר את המסקנות האלה בטענה ש-Maccoby & Jacklin לא הגדירו היטב את המושג אמפטיה, ובכך כללו מחקרים רבים שלא השתייכו למושג של אמפטיה.

Hoffman (1977) מצא הבדל מובהק בין גברים לנשים בנטייה לאמפטיה כאשר כלי המחקר היה כרוך בדיווח-עצמי. בנוסף, הוא מצא שנשים דיווחו על רמה גבוהה יותר של אמפטיה מגברים ללא כל קשר לגיל (Hoffman, 1977). כמו-כן, מסקנות דומות הוסקו על-ידי חוקרים אחרים (Eisenberg, 1983; Jenkins, 1992; Adams, 1979) ועל-ידי Osterweil (1992) בארץ. בתחום האמפירי לא ניתן להצביע על הבדל מובהק באמפטיה בין המינים. מהסקירה המעמיקה שערכה Eisenberg (1987), ניתן לסכם כי לשיטות שונות של מדידת האמפטיה נתקבלו תוצאות סותרות. תוצאות המחקרים משאלונים של דיווח-עצמי בנושא אמפטיה מצביעות על אמפטיה מוגברת אצל נשים, אך Eisenberg (1987) טוענת שהסבר אפשרי לכך טמון בציפיה החברתית מהנשים לדווח על מידה גדולה יותר של אמפטיה מהגברים. ההבדל בין המינים באמפטיה רגשית נחקר בצורה מפורשת באמצעות השאלון של אמפטיה אפקטיבית (Mehrabian). ההבדל בין המינים באמפטיה קוגניטיבית לא נחקר במפורש. ניתן רק להצביע על מחקרים אחדים אשר בהם הגדירו את האמפטיה בצורה קוגניטיבית. בניסיון להתייחס לשני ההיבטים של האמפטיה (הקוגניטיבית והרגשית), Dymond (1950) מתבססת על Rogers בתפיסת האמפטיה ככלי המאפשר תקשורת והבנת הזולת יעילים יותר. היא טוענת שהיכולת האמפטית היא הזדית בין שני האנשים הנמצאים בקשר אמפטי. על-סמך תוצאות מחקרה, נמצא שקל יותר להגיב באמפטיה לאדם בעל רמת אמפטיה גבוהה ולהפך – בלי קשר לרמת האמפטיה האישית. נראה כי תפיסתה את האמפטיה הבין-אישית היא קוגניטיבית, כאשר האמפטיה האישית היא רגשית. תפיסתו של Carkhoff את האמפטיה הקוגניטיבית כהדדית נובעת מטענתו שתפיסת המטפל את האמפטיה של המטופל היא זהה. מכאן, ניתן לראות ביכולת לנבא תגובות של הזולת כאמפטיה קוגניטיבית. Dymond (1950) חקרה את היכולת הנבואית של האמפטיה והגיעה למסקנה שנשים היו בעלות כושר ניבוי טוב יותר מגברים על-פי ממצאיה. כמו-כן, קל יותר לנשים ולגברים לנבא תגובות של נשים. במחקר אחר מצאה (1949) Dymond שיכולת הניבוי של הנשים השתפרה במשך תקופת היכרות עם אנשים זרים בקבוצה. יכולת הניבוי של הגברים לא השתפרה עם היכרות נוספת של האנשים בקבוצה. מכל האמור לעיל, ניתן לומר שבדיקת המשתנה של מין בקשר למושג של אמפטיה שרויה בקשיים של גילוי המצב הפסיכולוגי הפנימי ושל כלי המדידה השונים אשר פותחו במטרה להתגבר על הבעיה הזו (Eisenberg, 1987). מכאן, קיים ביסוס חזק יותר בספרות עבור המשתנה של התאמה בין המינים, כאשר מדובר באמפטיה בין-אישית. Hoffman (1977) מציין את הממצא של אמפטיה מוגברת כאשר קיימת התאמה בין המינים בין הבדק לנבדק, או בין שני האנשים המשמשים נבדקים בבדיקה.

במחקר זה, חשוב לזכור כי היתה התאמה בין המינים עבור הבנות בלבד, מאחר שכל התלמידים למדו אצל מורה ממין נקבה. כדי לבדוק את הקשר בין המינים בצורה מעמיקה יותר, יש צורך בבדיקה השוואתית בין בנים ובנות לגבי אמפטיה קוגניטיבית כלפי מורים ממין זכר ונקבה. ייתכן שבנים נמצאים במצב נחות מבחינת יכולתם להרגיש אמפטיה כלפי מורים ממין נקבה.

מאחר שנמצא קשר משמעותי בין אמפטיה קוגניטיבית לבין המשתנה של מין, ולא נמצא שום קשר משמעותי בין אמפטיה רגשית לבין המשתנה הזה, אין מקום להשוות בין שני סוגי האמפטיה. ניתן לשער שמדובר בשני מושגים שונים שאין קשר ביניהם.

מסקנה זו תואמת את הממצאים של מדקר אחר שבו נמצאו מתאמים נמוכים בלבד בין האספקטים הקוגניטיביים של האמפטיה לבין האספקטים הרגשיים של האמפטיה (Ferencz, 1985). Ferencz מציין שקיום מושג בעל היבטים שונים אינו נדיר בספרות הפסיכולוגית.

כמו-כן, Dymond (1950) מצאה שניתן לנבא את התגובות של אנשים בעלי אמפטיה גבוהה ללא כל קשר עם רמת האמפטיה האישית של המנבאים. נראה כי מדובר במחקרה באמפטיה קוגניטיבית לעומת אמפטיה רגשית, אשר לא נמצא שום קשר ביניהן.

סיכום

Carkhoff (1967) מדגיש את חשיבות האמפטיה בכל הקשור לתקשורת בין-אישית, בין אם מדובר ביחסי מורה-תלמיד, יועץ-נועץ או הורה-ילד.

הממצא במחקר זה מצביע על כך שקל יותר ליצור יחסים אמפטיים בין שני אנשים מאותו מין, בלי קשר ליכולת האמפטית האישית של כל אחד מהם.

אם נכון הדבר, על המורה-היועץ להיות מודע למכשול העומד בדרכו ביצירת הקשר האמפטי הרצוי עם תלמידיו ונועציו. מודעות למכשול טבעי זה יכולה לסייע לו בהבנת התהליכים התקשורתיים המתרחשים בכל קשר בין-איש.

Gender Difference in Empathy among High School Pupils

by Morin Radjuan

Synopsis

The purpose of this research was to distinguish between cognitive empathy in teacher-pupil relationships and affective empathy - a personality trait of the pupil, and to test each concept according to gender differences.

For this purpose, 101 high school pupils answered the Cognitive Empathy Scale of Carkhuff and the Questionnaire of Affective Empathy of Mehrabian.

It was found that one of the main differences between the two kinds of empathy - cognitive and affective, was gender related: Girls reported higher levels of empathy towards their teachers than did boys. No significant difference between girls and boys was found in their levels of affective empathy.

One possible explanation held that gender match between the girls and the all-female teachers who took part in the research was responsible for the gender difference found.

ביבליוגרפיה

1. Adams, G.R., J.D. Schvaneveldt and G.O. Jenson. 1979. "Sex, Age and Perceived Competency as Correlates of Empathic Ability in Adolescence". *Adolescence*, Vol. XIV, no. 56, Winter, 812-818.
2. Carkhuff, R.B. and Truax. 1967. *Toward Effective Counseling and Psychotherapy*. Chicago: Aldine Publishing Company.
3. Dymond, R.f. 1949. "A Scale for the Measurement of Empathic Ability". *Journal of Consulting Psychology*, 13, 127-133.
4. Dymond, R.F. 1950. *Personality and Empathy*. In *Journal of Consulting Psychology*, 14, 343-350.
5. Eisenberg, N. and R. Lennon. 1983. *Sex Differences in Empathy and Related Capacities*. In *Psychological Bulletin*, Vol. 94, no 1, 100-131.
6. Eisenberg, N. and J. Strayer, ed. 1987. *Empathy and its Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Ferencz, M. 1985. *The Influence of Defensiveness on Emotional and Cognitive Empathy*. Unpublished masters thesis. Hebrew University of Jerusalem.
8. Guiora, A., R. Brannon and C. Dull. 1972. *Empathy and Second Language Learning*. In *Language Learning* 22, 111-130.
9. Hoffman, M.L. and E.L. Levine. 1976. *Early Sex Differences in Empathy*. *Developmental Psychology*, 12, 557-558.
10. Hoffman, M.L., 1977. *Sex Differences in Empathy and Related Behaviors*. In *Psychological Bulletin*, Vol. 84, no. 4, 712-722.
11. Jenkins, S.J., J.C. Stephens, A.L. Chew and E. Downs. 1992. *Examination of the Relationship Between the Myers-Briggs Type Indicator and Empathic Response*. In *Perceptual and Motor Skills*, 74, 1003-1009.
12. Maccoby, E.A. and C.N. Jacklin. 1974. *The Psychology of Sex Differences*. Stanford California: Stanford University Press.
13. Marcia, J. 1987. *Empathy and Psychotherapy*. In Eisenberg, N. and Strayer, J. (eds.), pp. 81-102.
14. Mehrabian, A. and N. Epstein. 1972. *A Measure of Emotional Empathy*. In *Journal of Personality*, 40:525-543.
15. Osterweil, Z. and E. Lang-Takac. 1992. *Separateness and Connectedness: Differences Between the Genders*. In *Sex Roles*, Vol. 27, nos. 5-6, 277-289.